

M o r á l a.

Spisal Trošan.

 esnik Slavoljub Milkovič je zbolel od žalosti. V srcé ga je pekla zavest, da pesniku ni več mogoče iztekniti izvirne, duhovite morále. In občinstvo je zvrčalo vzrok tej bridki resnici na tedanje pesnike, češ, da prav za prav niso pesniki, časih pa tudi na silne duhove prejšnjih časov, kakor da so ti pobrali vso pesniško snov iz življenja. Slavoljub Milkovič pa je bil poštena duša in nikoli ni izmeknil kàj mislij, dasi ni imel svojih. Zató so mu očitali kritiki, da so njega proizvodi podobni strašilu na njivi, katero ima obleko, telesa pa ne. Milkovič si ni vedel pomagati: iskal je morále mnogo mnogo let, toda ni je našel.

Takó zopet sedí nocoj bled in zamišljen ob odprtem oknu in gleda v zvezdnato nebó. Zopet mu stiska srcé brezmejna žalost, goreče hrepenenje. Solzé mu tekó po licih, in v solzah zaspí kakor otrok.

* * *

Zatohla izba; zadi okroglo okence z zarjavelo železno mrežo. Skozi okno se vidi jasno nebó in mesec, ki plava med zvezdami. Rumeni žarki osvetlujejo družbo suhotnih pesnikov. Nekateri sloné ob vlažni steni; Milkovič sedí zamišljen na razsutem zaboji v kotu; idealist Solzislav pa je sédel kàr na rob trhle mize, zakaj njegova je izba. —

Zdajci vstane Milkovič in stopi prav na sredo izbe, takó da se mu upáli obraz sveti v mesečnih žarkih.

»Bratje, videl sem Morálo!«

Marija Terezija nazvala svojim rešiteljem, Zaradi teh zaslug so jih pa tudi toliko čislali na cesarskem dvoru, in morda nima nobena druga plemenita rodovina toliko članov odlikovanih z redom zlatega runa kakor Khevenhüllerji. Od preprostih plemičev so se leta 1566. pobaronili, a leta 1593. pogrofil; državni grofje pa so od leta 1725. Loza Ostrviška je bila povišana na kneževsko dostojanstvo leta 1763. Že na početku reformacije so mnogi člani te rodovine vzprejeli Luthrovo vero, kakor je bila že takrat navada med plemštvom, pa so ji ostali tudi verni, najsi so morali za protireformacije oditi iz domovine. Celó na književnem polji imajo Khevenhüllerji dosti zaslug. Takó se je proslavil Francíšek Krištof (1588.—1650.) s svojo kroniko »Annales Ferdinandeí« (Del I. do XII, Lipsko 1721.—1726., fol), Jožef (1706.—1776.) s svojimi spominskimi črticami, a glasoviti general Ljudevit Andrej s svojimi vojaškimi spisi. — Baron Jurij Khevenhüller, zapovednik vojski, o kateri razpravljamo, bil je član rodovine ostrviške. Narodil se je leta 1533., a umrl leta 1587. Bil je sin Žige, utemeljitelja mlajše loze ostrviške, in

Vsi vzkriknejo in obstanejo kakor okameneli. Vse obrvi se dvignejo, usta se na pol odpró, vse roke so razprostrte.

»Bratje, nedolgo, in doživimo srečo in slavo. Morála je blizu, osvojimo si jo!«

»Morála je blizu!« ponoví vsa družba, obrazi se razjasné, kakor posije svetlo jutro po nevihti. Milkovičevo čelo pa se zatemní. Ozrè se, in sedaj šele se mu zazdí čudno, kaj ga je privedlo k prijateljem; grize si ustna od jeze, da je izdal skrivnost. Umika se počasi, tipaje z rokami za hrbtom. Tukaj je ključanica. Odpró se velika železna vrata in zapahnejo se zopet; ključ zarožljá v njih. V noč odmeva vzklik: »Morála je moja!« in Milkovič se zadreví po stopnicah . . . Skozi zamreženo okno pa zró upáli obrazi pesnikov, in koščene pestí preté skozi okno.

* * *

Ozke ulice se križajo kakor niti pri pajčevini. Povsod stojé visoka poslopja, podobna mrkim velikanom.

Milkovič beží po ulicah. Težka mu je glava, silno težka. Misli se mu vrté kakor malinska kolesa. Takó prisopiha do svojega stanovanja; ondu spravi v kovčežič rokopise svojih pesmij in pridene še nekaj praznega popirja. S stene sname svojo pozlačeno liro, dene jo pod pazduho in zbeží s kovčgom v roki na dvorišče. Sluga Peter mu privede Pegaza, Milkovič ga zajaše in zletí po zraku.

* * *

Letí, letí Pegaz ko ptič nad zemljój
S ponósnimi krili, ponóсноj glavój;
Griva po vetru mu plóve,
Bliskajo mu se podkóve.

Katarine Glinške. Po dovršenih naukih je prišel na dvor cesarja Ferdinanda I. ter je bil kàj skoro imenovan za cesarskega svetovalca. Svojega kneza, nadvojvodo Karola, spremljal je leta 1566. v Rab, in ko je padel Siget, na štajersko mejo. Jurij Khevenhüller je bil deželni glavar koroški, razven tega tajni svetovalec in naddvornik nadvojvode Karola. Najsi je bil protestant, vendar je podpiral in branil nadvojvodo proti stanovom, zbranim na zboru v Brucku in pomirljivo posredoval med njimi. Ker so bili pa stanovi v verskem pogledu le preobjestni, hotel je Khevenhüller leta 1580. odstopiti kot naddvornik vojvodov. Tega mu nadvojvoda Karol ni dopustil, nego ga je vzel s seboj na cesarski dvor v Prago (leta 1581.). Leta 1582 ga vidimo na zboru v Augsburgu in skoro potem na Dunaji, kjer je sodeloval pri razpravah o ureditvi hrvaške in slovenske krajine. Kakó je vodil vojsko na Turka, opisano je obširneje v tej razpravi. Ko se je povrnil v svojo domovino, sezidal je krasni grad Visoko Ostrvico in v beljaški okolici prijazni Wernberg. Njega potomci po sinu Frančišku so še dandanes znameniti knezi. Jurij Khevenhüller je pokopan v župni cerkvi v Beljaku.

Sedaj priletí nad majhno mesto, ravno ko solnce vzhaja. Pesnik razjaše v postranskih ulicah, stopi v neznatno hišo, priveže Pegaza za kljuko pri vratih in pohiti v jedino nadstropje . . .

V majhni izbi se oblači gospod Peresar. Dolg človek suhotnega obraza, na katerem se križa brez števila drobnih gubic. Rdeča brada je takó redka, da je ne niti zapaziš v prvem trenutku. Oči mu gledajo nekamo medlo; prvič od spanja, drugič pa, ker jih po navadi zakrivajo naočniki.

Gospod Peresar je dopisovalec mnogim imenitnim listom, dela ode in elegije za razne prilike, piše ljubavna pisma zabitim ljudém, pred prazniki pa je krojač. Baš se mu zazdeha prav široko, ko plane Milkovič v sobo.

»Peresar, ljubi prijatelj moj — na zdravje! . . . Prosim te, ali si videl Morálo? Vonj mojega Pegaza me je privedel semkaj!«

»Za Bóga, Milkovič, ali se ti bléde?«

»Ne, prijatelj dragi . . . Glej, včeraj zarana sem zajahal Pegaza, in zletela sva v senčni gaj pred mestom. Žalosten je bil moj duh, zakaj nekaj mi je pravilo že dolgo, da mi umira domišljija. Tedaj pa mi je srcé zaigralo od srčnega hrepenenja, in tudi Pegaz moj je zdajci vztrepetal — a hvala Bogú, vzletel ni. V tem hipu mi prisveti izza grmovja krasna boginja, lepša od pomladnega jutra in poletne zvezdnate noči . . . In srcé mi je dejalo, da je to večni sèn mojega srca, da je Morála . . . V veselji pa mi je otemnela pamet, in razodel sem skrivnost prijateljem . . . Glej, Peresar dragi, takó sem se napravil, da poiščem Morálo; a vodi me Pegaz, ljubljenelec moj . . . Povej mi, morda je posetila tebe, morda si se ji ti zdel najvrednejši izmed vrednih . . .«

»Milkovič, prijatelj moj, povej vender, ali je dopisnik že kdaj videl Morálo? In da jo je videl, zvedel bi to izvestno ves svet, zakaj bilo bi čudo . . . Bog te spremljaj na potovanji, Milkovič, jako mi je žál!«

Ko pesnik že odide, še zakliče Peresar po stopnicah: »Reci svoji živali, naj te ponese k župniku v Globoko vas. Pravijo, da je dober govornik . . .«

Milkovič zajaše Pegaza in zletí po zraku.

* * *

Globokovaški župnik se pripravlja na govor:

»Odgovarjal bodeš za sleharno nepotrebno besedo! . . . Bratje, svet se je pomehkužil, in človeške misli prihajajo čimdalje plitvejše.

Ni treba že posebne spretnosti, da se jih iz jedne besede naredí petdeset . . . Prosto!«

Milkovič vstopi in se ponižno prikloni.

»Častiti gospod, prišel sem k vam z imenitno prošnjo . . . Najprej oprostite, da sem svojo plemenito žival privezal kár pod stopnicami.«

»Kakšno žival?«

»Pegaza!«

»Ah, takó! Vi ste pesnik? Kaj pa hočete?« Župnikov uljudni obraz se nekoliko zmračí ob zadnjih besedah . . . pesnik, to je toliko kakor navaden pisar!

»Gospod župnik — vi . . . no, kakó bi se izrazil, vi, ki ste tudi takó nekakšen slovstvenik, vi, ki tudi poučujete ljudi . . .«

»Hm — tudi? Usojam si vas vprašati, ali vi poučujete ljudi?« . . .

»Oprostite! . . . Naj končam. Ali ste morda, gospod župnik, srečali Morálo?«

»Kakó izvolite?«

»Morálo, Morálo! . . . Če ste jo srečali?«

»Kóga? Ali ni vsa Morála, katere potrebuje pošten človek, v vzveličalnih naukih?« . . .

»Prosim, oprostite! . . . Srečno!«

In Milkovič smukne skozi vrata in zletí po zraku.

* * *

Nemirno obrača Pegaz glavo. In po pravici je nemiren in zbezan. Za Milkovičem se dreví v daljni dalji znano krdelo pesnikov na svojih živalih. Oprostili so se tesne izbe in lové Morálo.

Milkovič, kam te nosi plemeniti tvoj Pegaz pod sinjim nebom, ko se nagiblje solnce na večerno stran? Ali ti še vedno gorí strast v srci?

»Če ne najdem Morále, najdem smrt!«

In Pegaz letí dalje, dalje . . . v stolno mesto k državnemu poslancu Besedniku!

» . . . Dragi gospod, jaz se ne bavim s takimi stvarmi: ne iščem Morále in ne želim si je. Vsa Morála je v veličastnem stroji svetovne politike, in takó si posameznik ne smé prisvajati pravice . . .«

»Blagorodni gospod Besednik, kakor vidim, ne morete mi pomoči, oprostite mi torej, da se poslovim.«

»Zeló mi je žal, gospod pesnik . . . ali . . . kakor vidite . . .«

»Srečno, gospod Besednik!«

In Pegaz odletí, in na Pegazu Milkovič . . . Kam? Pod luno in zvezdami daleč nad tího zemljo, najsi na konec svetá — za Morálo.

* * *

Kaj pomeni ta silni hrup?

V preprosti podstrešni izbi se tlači mnogo oseb. Zbor bledih naših pesnikov v črnih oblekah stoji sredi izbe. Na mizi brlí luč, na stolu pa sedí drhteč starec. Naočniki mu visé postrani na konci nosú, in nemirne oči se obračajo od osebe do osebe. Vrhú glave se mu sveti pleša, po vratu se vijó beli lasjé . . . Ob steni pri odprtem oknu pa stoji visoka ženska, črno oblečena, a obraz in nekoliko tudi obleko ji pokriva bela tančica. Ta ženska je Morála.

»Gospodje, bojim se vas . . . pustite me v miru!« In glas se trese starcu.

»Dajte nam Morálo, sicer si jo vzamemo samí!« zakričé pesniki. Toda ona stoji mirna kakor kip.

»Gospodje,« odgovorí starec, »bodite pametni! Kakó počenjate z mojim gostom . . . To res ni lepó.«

»Dajte nam Morálo!«

»Kaj sem vam pač storil, ubogi, skriti filozof, da me takó preganjate?«

»Dajte nam Morálo!« Oči se zaiskré pesnikom, in obrazi so jim še bledejši.

Filozof zakliče v solzah: »Torej storite, kakor vam je ljubo, saj sem v vaših rokah . . .« In pesniki jo obstopijo. Skozi okno pa pogleda temni Milkovičev obraz v izbo. Morála se nagne k njemu in mu šepne: »Milkovič! . . . Otmí me!« Milkovič se skloni čez okno, objame Morálo in jo dvigne na Pegaza . . . — In Pegaz odletí proti domu, in bela tančica se blišči v mesečini. Domá pa, v tihi, prijazni sobi, odgrne si Morála obraz, razoran, starikav obraz.

»Brátec, jaz sem Morála, in prav zató te pogubim. Glej, služila sem pesnikom toliko časa, da mi je čas vzel lepoto. Baš sem hotela preslepiti starega filozofa, ko si prišel ti, da pogubim tebe . . .«

Milkovič omedlí in se zvrne na tlá.

* * *

Takó je sanjal ubogi pesnik, a ko se je vzbudil, bil je še bolj bolan od žalosti. Vzame svoje pesmi, katere še niso ugledale belega dné, sežgè jih — njegovo življenje pa je od tega trenutka zavito v gosto meglo . . .

